

บทที่ ๔

แนวทางการบริหารจัดการศึกษาโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยาตามหลักไตรสิกขา

โรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา เป็นโรงเรียนการกุศลของวัดในพุทธศาสนา ที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ การบริหารจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา แก่นักเรียน ซึ่งได้แก่ ๑) ศีล หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมตนเอง ๒) สมาธิ หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกสมาธิ ๓) ปัญญา หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา เป็นฐานดำเนินชีวิต การดำเนินการสอนของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา อาศัยหลักการอีกจำนวนหนึ่ง เช่น ปัจจัยการบริหาร การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร ผลการสัมมนา และการวัดและการประเมิน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ แนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา

๔.๒ การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา

๔.๓ การบริหารจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา

๔.๔ แนวทางในการศึกษาตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา

๔.๕ สรุป

๔.๑ แนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา

๔.๑.๑ ปัจจัยของการบริหารโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยาที่ทำให้เกิดไตรสิกขา

หลักการและเหตุผลของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา แนวทางการบริหารจัดการศึกษา โรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา คือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช ๒๕๔๒ หมวดที่ ๕ การบริหารและการจัดการศึกษามาตร ๓๙ ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาทั้งด้านวิชาการงบประมาณการบริหารงานบุคคลและการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการและสำนักงานสถานศึกษาเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาโดยตรงมาตรา ๔๐ ให้มีคณะกรรมการสถานศึกษา และสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาของแต่ละสถานศึกษา เพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของสถานศึกษาประกอบด้วยผู้แทนผู้ปกครองผู้แทนครูผู้แทนองค์กรชุมชนผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ จากหลักการและเหตุผลดังกล่าว จึงเห็นสมควรพัฒนาระบบการบริหารและการจัดการศึกษาโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐานของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อให้สถานศึกษามีการบริหารและการจัดการศึกษาโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐานในการเรียนการสอนในแต่ละปีการศึกษา มีเป้าหมาย คือ ครู และบุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา ได้มีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการพัฒนาสถานศึกษา มีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัด

การศึกษา มีการบริหารเชิงกลยุทธ์และใช้หลักการการบริหารแบบมีส่วนร่วม มีคณะกรรมการสถานศึกษาร่วมพัฒนาสถานศึกษา มีรูปแบบการบริหารที่เน้นผลสัมฤทธิ์ของงาน มีการตรวจสอบและถ่วงดุล^๑

การนำหลักการของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา ซึ่งเป็นโรงเรียนการกุศลของวัดในพุทธศาสนามาใช้ให้สอดคล้องกับการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ได้นำแนวคิดมาจากหลักคำสอนที่เป็นแก่นสำคัญของพุทธศาสนา คือ ไตรสิกขา มาเป็นฐานคิด ทฤษฎี หรือปรัชญาในการจัดการศึกษาอย่างเป็นองค์รวมรอบด้านทั้งด้านพฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา เพื่อพัฒนาผู้เรียนไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ครบทุกด้านตามหลักอริยสัจ ๔ หรืออริยสัจ ๔ คือ พัฒนาการทางกาย ทางสังคม (ศีล) ทางจิตใจ และทางปัญญา แต่อย่างไรก็ตาม การที่จะทำให้เกิดกระบวนการจัดการศึกษาแบบไตรสิกขาขึ้นนั้น จำเป็นต้องมีขั้นตอนของการเตรียมการที่เหมาะสม

๔.๑.๒ ปัจจัยที่ทำให้เกิดไตรสิกขาครบสมบูรณ์

จากหลักธรรมคำสอนที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ถึงปัจจัย ๒ อย่างที่จะนำมาสู่ปัญญา (สัมมาทิฐิ)^๒ ซึ่งทำให้เกิด ไตรสิกขาได้ครบทั้ง ๓ ส่วน คือ

๑) ปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆสะ)^๓ ที่หมายถึงคำสอน เนื้อหาวิชา หนังสือ อุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น การสั่งสอน แนะนำ การถ่ายทอด คำบอกเล่า ข้อเขียน คำชี้แจง อธิบาย การเรียนรู้^๔ ที่จะป็นปัจจัยให้การบริหารการจัดการศึกษาของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา

๒) ปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ)^๕ อันเป็นกระบวนการเรียนรู้ผ่านการใส่ใจคิดพิจารณาของผู้เรียนโดยแยกกาย

ซึ่งในขณะเดียวกัน ปัจจัยทั้ง ๒ ประการนี้จะเกิดขึ้นได้ ก็มาจากปัจจัยต้นเริ่มที่สำคัญที่สุด ๑ ประการคือ ผู้จะมาทำหน้าที่เป็น “กัลยาณมิตร”^๖ ที่จะแสวงหา จัดเตรียม พัฒนา เนื้อหาหนังสือสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอนต่าง ๆ อันเป็นปัจจัยภายนอกตามที่กล่าว และพร้อม ๆ กับสร้างเงื่อนไขเอื้อให้เกิดปัจจัยภายในแก่ผู้เรียน ให้เกิดการสนใจใส่ใจคิดวิเคราะห์พิจารณาได้อย่างแยกกายเกิดปัญญาแท้จริงได้วิถีชีวิตที่ดีงาม คือ การศึกษาที่แท้ “กัลยาณมิตร” เป็นทั้งหมดของการศึกษาที่แท้จริง

กัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของ “วิถีชีวิตที่ดีงาม” ซึ่งก็คือ ระบบการศึกษาตามหลักไตรสิกขา ที่ทางพระเรียกว่า “พรหมจริยะ” มีความหมายชัดเจนแน่นอน เท่ากับมรรคหรือมัชฌิมาปฏิปทา แต่มองในแง่ของความประพฤติ^๗ หรือชีวิตพรหมจรรย์นั่นเอง เพราะกัลยาณมิตร

^๑ มณฑิรา คงคำ, โครงการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ, แผนปฏิบัติการประถมศึกษา ปี ๒๕๕๘, โรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, เอกสารอัดสำเนา.

^๒ วิมทา. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑.

^๓ ม.อ. (ไทย) ๑๒/๔๕๒/๔๙๑.

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๔๒, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมะอินทรี, ๒๕๕๘), หน้า ๕๖๓.

^๕ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๖.

^๖ ที.ปา. (ไทย) ๑/๓๐๔/๒๕๓.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๔๒, หน้า ๕๓๕.

นั่นเองเป็นผู้จัดเตรียมปัจจัย ๒ อย่างดังกล่าวให้พร้อมพร้อมกัน ซึ่งจะช่วยน้อมนำให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นภายในและพัฒนาไปสู่กระบวนการของการศึกษาตามหลัก “ไตรสิกขา”^๘ อย่างเป็นองค์รวมทั้ง ๓ ด้านให้เกิดเป็นวิถีชีวิตที่ดำรงเป็นวิถีแห่งการเรียนรู้ที่แท้จริง และเมื่อผู้เรียนได้รับการศึกษาครบรอบด้าน ก็จะเกิดผลมีพัฒนาการอย่างสมบูรณ์ทั้ง ๔ ด้านได้ในที่สุด ซึ่งก็เท่ากับว่าผู้เรียนจะเป็นกัลยาณมิตรที่ดีให้ทั้งกับตนเองและผู้อื่นต่อไปได้ แม้จะยังอยู่ในระหว่างกระบวนการพัฒนาตนเองอยู่ก็ตาม

โรงเรียนวัดชัยบอนวิทยาจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรเป็นอันดับแรก โดยเฉพาะครูผู้สอนซึ่งจะต้องทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรที่ดีที่จะเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะก่อให้เกิดการศึกษาแบบวิถีพุทธตามหลักไตรสิกขาได้ โรงเรียนวัดชัยบอนวิทยาจึงต้องให้ความสำคัญสูงสุดกับการสร้างระบบกัลยาณมิตรขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่การมีพระสงฆ์เถระครูบาอาจารย์และผู้ทรงภูมิปัญญามาเป็นที่ปรึกษาให้กับโรงเรียน ผู้บริหาร พระอาจารย์ ครู และพี่เลี้ยงทุกรูปทุกคนควรได้รับการชี้แจงประชุมระดมความคิดเห็นกันจนมีความเข้าใจร่วมกัน และประกาศเป็นวิสัยทัศน์และนโยบายต่าง ๆ ในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอย่างเป็นทางการ และเผยแพร่ให้ได้รับทราบโดยทั่วไป โรงเรียนต้องมีระบบบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาธิปไตย ซึ่งจะเกื้อกูลให้อยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี และเป็นองค์กรเรียนรู้ที่พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง บุคลากรทุกฝ่ายต้องพัฒนาตนเองให้เป็นกัลยาณมิตร โดยร่วมกันศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรม จนสามารถดำรงตนเป็นแบบอย่างที่ดีตามพระธรรมวินัย ครูและพี่เลี้ยงฆราวาสต้องเป็นแบบอย่างในการลดละเลิกอบายมุข และมีศีล ๕ เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต มีกิริยามารยาทแบบชาวพุทธที่ดี มีความเป็นครูที่แท้ในจิตใจ และมีความเข้าใจในแนวทางการศึกษาพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาเป็นอย่างดี ดังนั้นในช่วงก่อนเริ่มต้นปีการศึกษาในแต่ละปีจึงควรจะได้มีการสัมมนาเชิงปฏิบัติธรรมเพื่อฝึกอบรมทบทวนหลักการต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ให้แก่คณะพระอาจารย์ ครู และพี่เลี้ยงให้เป็นที่เข้าใจตรงกันให้ดีเสียก่อนเป็นเบื้องต้น

นอกจากนี้ ทางโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา ยังได้ปรับระบบการสอนของครูที่เน้นเนื้อหาวิชาเป็นหลัก ครูมาสอนตามคาบวิชาแล้วก็ไปแบบโรงเรียนกวดวิชา ให้เปลี่ยนมาเป็นระบบการสอนแบบครูประจำชั้น สร้างเงื่อนไขให้รู้จักและมีความเอาใจใส่ต่อเด็กเป็นรายบุคคลได้มากขึ้น เปิดโอกาสให้พัฒนาสายตาของครูกัลยาณมิตรให้สามารถเห็นปัญหาและพัฒนาการของลูกศิษย์ได้ดีขึ้น เปิดโอกาสให้ดำเนินการเรียนการสอนได้อย่างเป็นอิสระและมีเวลาต่อเนื่องมากขึ้น เปิดโอกาสให้ครูผู้สอนได้ทดลองพัฒนารูปแบบทักษะการสอนในลักษณะที่สร้างเงื่อนไขให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างหลากหลาย และผู้สอนก็ต้องเรียนรู้และพัฒนาตนเองไปพร้อมกันด้วย

โรงเรียนวัดชัยบอนวิทยาควรจะได้มีนโยบายและความพยายามในทางปฏิบัติที่จะให้ครูผู้สอนได้ทำความรู้จักกับผู้ปกครอง เปิดโอกาสและเชื่อมประสานให้ผู้ปกครองรวมกลุ่มกันและเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมการเรียนรู้ของเด็กในโอกาสต่าง ๆ ให้มากที่สุด และควรจะให้แทรกเสริมให้ความรู้-ทักษะการเลี้ยงลูกตามแนววิถีพุทธแก่พ่อแม่ผู้ปกครอง และให้ทราบว่าตนเองนั้นอยู่ในฐานะกัลยาณมิตรต้นที่สำคัญที่สุดเช่นกัน

^๘ อด.ดิก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒.

ผู้บริหารครูนักเรียนควรร่วมกันเตรียมปัจจัยภายนอกอันได้แก่สภาพแวดล้อมตามหลัก ๔ ส (สวยงาม-สะอาด-สงบ-สว่าง) ที่สอดคล้องกับหลักไตรสิกขา และที่สำคัญยิ่งคือ ครูควรเตรียมเนื้อหา และสื่อการสอนที่ดี รวมทั้งแหล่งค้นคว้าหาความรู้ที่ดี มีความหลากหลายและน่าสนใจ นักเรียนสามารถเข้าถึงและใช้ได้อย่างสะดวก เรียกว่าเตรียมคำสอนหรือปรโตโมสะที่ดี คือคนดี คนมีปัญญา คนมีคุณธรรม คนเช่นนี้ทางธรรม เรียกว่า สัตบุรุษ^๙บ้าง บัณฑิต^{๑๐}บ้าง ถ้าคนดี คือสัตบุรุษ หรือ บัณฑิตนี้ ไปทำหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำ สั่งสอนชักนำสัมมาทิฐิให้แก่ผู้อื่น ก็เรียกว่าเขาทำหน้าที่เป็น กัลยาณมิตร^{๑๑} และเพื่อกระตุ้นให้เกิด ปัจจัยภายใน ที่จะนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา นั้นโรงเรียนวิถิพุทธต้องมีกิจกรรม-การเรียนรู้ ให้ครบทั้ง ๓ กลุ่ม คือ

๑) กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งโรงเรียนวิถิพุทธโดยทั่วไปนิยมจัดขึ้น แต่มักจะเป็นเพียงรูปแบบเปลือกนอกของศาสนพิธีที่น่าเบื่อไม่ทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าแท้ โรงเรียนจึงควรจัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ ๕ ชั้น ได้แก่ (๑) ผู้เรียนสามารถจำ - พุทธคำ บาลีและปฏิบัติศาสนพิธีได้อย่างถูกต้อง (๒) สามารถแปลความได้ (๓) สามารถอธิบายขยายความจนเข้าใจความหมายชัดเจน (๔) ยกข้ออุปมาอุปไมยและตัวอย่างเทียบเคียงจนสามารถเห็นคุณค่าแท้ของศาสนพิธีนั้น ๆ ในวิถีชีวิตจริงได้ (๕) ให้ผู้เรียนประเมินตนเองตามความเป็นจริงว่าระดับการเรียนรู้อยู่ที่ขั้นไหนแล้ว โรงเรียนควรเสริมสร้างวิถีวัฒนธรรมของชาวพุทธ ในแต่ละสัปดาห์ควรให้มีการสวดมนต์รักษาศีลฟังธรรมเป็นต้น และควรมีกิจกรรมให้ระลึกถึงวันพระและวันสำคัญตามเทศกาลต่าง ๆ และมีการปฏิบัติธรรมที่ชัดเจนอย่างต่อเนื่องทุกเดือน

๒) กิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต หรือทักษะชีวิตด้าน “กินอยู่ดูฟังเป็น” ซึ่งโรงเรียนควรจัดตารางวิถีชีวิตหรือกิจวัตรประจำ วันที่เกิดขึ้นให้เป็นวิถีการเรียนรู้ ตั้งแต่เริ่มเดินเข้ามาสู่วัด ช่วงเตรียมเข้าแถวตั้งแถวเดินแถว การสวดมนต์ทำสมาธิ ฟังธรรมบนพระอุโบสถ วิถีวัฒนธรรมในห้องเรียน ช่วงพักให้มีการพิจารณาและรับประทานอาหารพร้อมกัน และเก็บล้างภาชนะด้วยตนเอง และในช่วงท้ายของวันครูควรให้มีการสรุปองค์ความรู้และหลักธรรมที่ได้เรียนรู้ในแต่ละวันร่วมกัน และสวดมนต์แผ่เมตตาก่อนกลับบ้าน กิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต นี้ควรจัดทำเป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่มีแผนการเรียนรู้ที่ชัดเจนตามหลักไตรสิกขา กิจกรรมในส่วนนี้โรงเรียนสามารถเริ่มต้นด้วยการจัดค่ายธรรมะในลักษณะต่าง ๆ โดยครูและพี่เลี้ยงต้องมีส่วนร่วมในการจัดค่ายกับพระอาจารย์ และนำสิ่งที่ได้จากค่ายมาปรับใช้และสืบต่อจนเป็นวิถีชีวิตปกติที่โรงเรียน

๓) การเรียนการสอนด้านวิชาการ ควรจัดให้มีการเรียนธรรมศึกษา หรือวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรใหม่ของกระทรวงศึกษาธิการ การเรียนการสอนในทุก ๆ วิชา ควรมีแผนการสอนและดำเนินการสอนที่บูรณาการหลักธรรมในวิชาการต่าง ๆ และควรจัดให้มีการบริหารจัดการเจริญสติก่อนเรียนสัก ๑-๒ นาทีก่อนเริ่มเรียน และควรให้เด็กได้ฝึกทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง ในการสังเกตค้นคว้าทดลองคิดวิเคราะห์พิจารณา และร่วมกันนำเสนอสร้างสรรค์ผลงานด้วยวิธีการที่หลากหลายทั้งแบบเดี่ยวและกลุ่ม โดยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงคุณค่าแท้และที่นำไปของวิชานั้น ๆ จนสามารถประยุกต์ใช้ประโยชน์ได้ในชีวิตจริง และสามารถสรุปเชื่อมโยงมาสู่หลักธรรมได้

^๙ ม.อ. (ไทย) ๑/๒๘/๓๒; ส.อ. (ไทย) ๒/๓๐๖/๓๑๐.

^{๑๐} ที.อ. (ไทย) ๓/๒๗๖/๓๒๘; อ.อ. (ไทย) ๒/๓๗๘.

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๔๒, หน้า ๕๖๕.

จากการศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดไตรสิกขาครบสมบูรณ์ สรุปได้ว่า ผู้บริหารการจัดการศึกษา จึงต้องออกแบบให้การศึกษาทั้ง ๓ ด้านนี้ผสมผสานกลมกลืนอยู่ในวิถีชีวิตในโรงเรียน ผ่านกิจกรรม ผ่านศาสนพิธีต่าง ๆ ผ่านวัฒนธรรมประเพณีธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ ผ่านเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียน ผ่านกิจกรรมพิเศษนอกชั้นเรียนในวาระต่าง ๆ ผ่านการรับประทานอาหาร การเก็บล้าง การทำ ความสะอาดพัฒนาวัด ฯลฯ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่พระอาจารย์ ครู พี่เลี้ยง และผู้ปกครอง ทุกฝ่ายต้องให้ความร่วมมือช่วยกันสนับสนุนอย่างจริงจัง จริงใจ พร้อมทั้งจะทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี เรียนรู้และพัฒนาตนเองไปพร้อมกันกับเด็ก ๆ ด้วย เป็นกัลยาณมิตรต่อกันไปพร้อมกันด้วย จึงจะเกิดผลสัมฤทธิ์ได้อย่างรวดเร็วและชัดเจน การร่วมกันดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธของทุก ๆ คน จะช่วยกันถักทอสานก่อให้เกิดวัฒนธรรม เมตตา และวัฒนธรรมแสงปัญญา ซึ่งทั้งสองวัฒนธรรมนี้ก็จะโอบล้อมและหล่อหลอมให้ทุกคนมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน และต่างก็พัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขาได้อย่างชัดเจนและต่อเนื่องยิ่งขึ้นไป

๔.๑.๓ การบริหารจัดการศึกษาของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา

โรงเรียนวัดชัยบอนวิทยาได้ประชุมชี้แจงขอความร่วมมือจากชุมชนโดยสร้างความเข้าใจวิธีการดำเนินงานของโรงเรียนการกุศล โดยจัดการศึกษาตามสภาพความพร้อมของโรงเรียนคำนึงถึงสภาพความงดงามของโรงเรียนการกุศล ที่สะท้อนถึงการนำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้พัฒนาผู้เรียน ดังนี้

๑) ระบบการบริหาร

กลไกสำคัญในการบริหารโรงเรียน คือ ผู้บริหารซึ่งจะต้องมีภาวะเป็นผู้นำ มีความคิดริเริ่ม มีวิสัยทัศน์ มีความเป็นประชาธิปไตย เป็นผู้นำทางวิชาการสถานศึกษามีความสัมพันธ์และร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาการศึกษา จัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนในวันสำคัญทางศาสนาตามวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นเป็นประจำทุกปี มีการกำหนดกลไกยุทธศาสตร์ในการจัดการเรียนการสอนด้วยการประยุกต์หลักพุทธธรรม ซึ่งโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยาได้ดำเนินงานเป็นไปตามโรงเรียนการกุศลดังนี้

(๑) ในวิสัยทัศน์หรือปรัชญา พันธกิจ เป้าหมาย ธรรมนูญ หรือ แผนกลยุทธ์ของโรงเรียนกำหนดจุดเน้นที่จะพัฒนาโรงเรียนตามแนวทางโรงเรียนวิสุทธิพุทธไว้อย่างชัดเจน

(๒) โรงเรียนมีการแต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา หรือคณะกรรมการดำเนินงานตามโครงการโรงเรียนการกุศล คณะกรรมการควรประกอบด้วยผู้ปกครองหรือชุมชน คณะสงฆ์ และบุคลากรโรงเรียน ที่จะทำได้บุคลากรที่ดีได้รับการยอมรับ และคณะกรรมการที่แต่งตั้งการทำงานอย่างต่อเนื่อง

(๓) โรงเรียนจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การอบรมสัมมนา การเข้าค่ายปฏิบัติธรรม การส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และความเชื่อมั่น ศรัทธาในพระพุทธศาสนาแก่บุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง

(๔) โรงเรียนร่วมมือกับผู้ปกครอง วัด และชุมชน หรือเชิญผู้ปกครอง วัด และชุมชนมาร่วมกันพัฒนานักเรียน โดยเน้นการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาและร่วมกันพัฒนาชุมชน เพื่อให้เกิดสาธารณประโยชน์

(๕) โรงเรียนจัดกิจกรรมหรือมีระบบวิธีการนิเทศ กำกับ ติดตาม การดำเนิน

กิจกรรมตามโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ อย่างต่อเนื่อง เพื่อช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

(๖) โรงเรียนมีการตรวจสอบประเมินผลการดำเนินโครงการโรงเรียนการกุศลอย่างชัดเจนโดยเปิดโอกาสผู้เกี่ยวข้องร่วมประเมินหรือให้ข้อเสนอแนะการพัฒนาด้วยความปรารถนาดี ซึ่งจะทำให้โรงเรียนมีข้อมูลผลดำเนินงานที่ดี มีความรอบครอบ เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนางานต่อไป

๒) หลักสูตรสถานศึกษา

ผลการสัมภาษณ์ นายสนั่น โกหนองแขว ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา ได้กล่าวถึงการจัดหลักสูตรโดยการบูรณาการพุทธธรรมกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยเริ่มต้นจากหลักปรัชญาของโรงเรียนคือ “ความรู้ดี ความสามารถดี ความประพฤติดี” คำขวัญของโรงเรียนคือ “มุ่งมั่น หมั่นศึกษา หาความรู้ เชิดชูคุณธรรม นำสู่การพัฒนา” และวิสัยทัศน์ของโรงเรียน คือ “คุณธรรมเด่น เน้นวิชาการ สืบสานภูมิปัญญาไทย ก้าวไกลเทคโนโลยี ใช้วิถีชีวิตตามเศรษฐกิจพอเพียง” สอดแทรกเพิ่มเติมพุทธธรรม เช่น หลักไตรสิกขา เป็นต้น นอกจากนี้ คือ เพิ่มเติมคุณธรรม จริยธรรมในผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง สอดแทรกความรู้ และปฏิบัติจริงในการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ กิจกรรม นอกจากนี้ มีหลักสูตรที่เหมาะสมกับเด็กและท้องถิ่น มีการส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ตอบสนองความสนใจและเหมาะสมกับวัยของเด็ก มีการส่งเสริมและพัฒนา นวัตกรรมการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และสื่ออุปกรณ์การเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยบูรณาการผ่านการเล่นและ เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง มีการบันทึก การรายงานผล และการส่งต่อข้อมูลของเด็กอย่างเป็นระบบมีการนิเทศและนำผลไปปรับปรุงการจัดกิจกรรม/ประสบการณ์อย่างสม่ำเสมอ มีการนำแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดประสบการณ์^{๑๒}

จากการกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านปัจจัยนำเข้า คือ องค์ประกอบหลักสูตรสถานศึกษา เช่น วิสัยทัศน์ เป้าหมาย หรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์ สะท้อนให้เห็นว่าโรงเรียนมีจุดเน้นการพัฒนาเด็กนักเรียนตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ และในหน่วยการเรียนรู้ หรือแผนการจัดการเรียนรู้ของครูส่วนใหญ่ ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ พบได้ว่ามีความพยายามในการบูรณาการ หรือสอดแทรกพุทธธรรมในการเรียนรู้^{๑๓}

๓) ครู

ครูในโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา ทุกคนจบการศึกษาระดับปริญญาตรี ส่วนใหญ่มีความรู้และเข้าใจในเรื่องหลักสูตรผ่านการอบรมหลักสูตรในวิชาที่สอน สอนตามความถนัดของตนเอง ส่วนใหญ่มีการจัดทำแผนการเรียนรู้

ครูได้จัดทำแผนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญให้สอดคล้องกับหลักสูตรสถานศึกษา การวิเคราะห์หลักสูตร จัดทำหน่วยการเรียนรู้ จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมกระบวนการคิด การแสวงหาความรู้ รู้จักค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองใช้แหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานศึกษา เน้นทักษะด้านคอมพิวเตอร์ การส่งเสริมรักการอ่าน การบันทึก สอนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในเนื้อหาวิชาที่

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายสนั่น โกหนองแขว, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๓} สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บริษัทออนป้า จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๓, ๘.

สอน มีการพัฒนาความสามารถในการประเมินผลตามสภาพจริง มีการบันทึกผลการประเมินนำไปวางแผนปรับปรุงการเรียนการสอน

ผลการสัมภาษณ์จากการลงพื้นที่ศึกษาด้วยการเก็บข้อมูลจากครูในโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา สรุปได้ ดังนี้

ก. คุณธรรมและจริยธรรมของคุณครู

(๑) ครูเป็นแม่พิมพ์ที่ดีที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียน ได้ให้ความรัก เอ็นดูนักเรียนดุจลูกหลาน โดยอยู่ในพฤติกรรมเป็นธรรม (สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น)^{๑๔}

(๒) เป็นกัลยาณมิตรที่ดีของนักเรียน เป็นแบบอย่าง มีเมตตาธรรม อดทนอดกลั้น และให้กำลังใจนักเรียน^{๑๕}

(๓) อยู่ในศีล ๕ มีพรหมวิหารธรรมต่อเด็ก นักเรียน^{๑๖}

(๔) ไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุขทุกชนิด ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี^{๑๗}

(๕) เป็นผู้มีความคุณธรรมจริยธรรมสูง และปฏิบัติตามจรรยาบรรณของวิชาชีพครู^{๑๘}

(๖) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก ผู้ปกครอง และชุมชน^{๑๙}

(๗) มีความมุ่งมั่นและอุทิศตนในการสอนและพัฒนาเด็ก อย่างเต็มศักยภาพ^{๒๐}

(๘) มีการแสวงหาความรู้และเทคนิควิธีการใหม่ ๆ มาใช้กับการเรียนการสอน และรับฟังความคิดเห็น^{๒๑}

(๙) มองการณ์ไกล ใจกว้าง ไม่คิดเล็กคิดน้อย และยอมรับการเปลี่ยนแปลง

(๑๐) จบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางการศึกษาหรือเทียบเท่าขึ้นไป

(๑๑) สนับสนุน เข้าใจ และรู้วิธีการสอนด้วยการประยุกต์หลักพุทธธรรม^{๒๒}

(๑๒) สอนตรงตามวิชาเอก-โท หรือ ตรงตามความถนัด

จากการสัมภาษณ์ครู-อาจารย์ที่เกี่ยวข้อง สรุปว่า ครูเป็นแม่พิมพ์ของชาติ เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ นักเรียน ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน มีคุณธรรม จริยธรรม มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ครูเป็นกัลยาณมิตรที่ดีแก่ศิษย์ ครูจัดว่าเป็นระดับความเจริญปัญญา อบรมสั่งสอนศิษย์ให้มีความรู้ มีการจัดการดำเนินการต่าง ๆ ทุกอย่าง เพื่อให้การศึกษาอบรมได้ผลดี ประสบความสำเร็จโดยธรรม และสิ่งแวดล้อมทางสังคมทั้งหลายที่ดั่งาม เป็นประโยชน์เท่าที่จะเป็นองค์ประกอบภายนอกในกระบวนการพัฒนาปัญญานั้นได้ และศิษย์นำความรู้ติดตัวออกไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระวิเชียร ตนติปาโร, พระสอนศีลธรรมโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๕} สัมภาษณ์ คุณครูสมร ละดาดก, ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๖} สัมภาษณ์ คุณครูสายฝน โกหนองแขว, ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๗} สัมภาษณ์ คุณครูธาทิพย์ เทียงแก้ว, ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๘} สัมภาษณ์ คุณครูศุภิสรา สอนศิลป์, ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๙} สัมภาษณ์ คุณครูสิริกร วัฒน, ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๒๐} สัมภาษณ์ คุณครูนิภาพร ดวงโกสม, ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๒๑} สัมภาษณ์ คุณครูจันทร์ทิพย์ ขมโคกกรวด, ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๒๒} สัมภาษณ์ คุณครูณอม คงชาติ, ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

ข. กระบวนการจัดการเรียนการสอนของครู หมายถึง ครูสามารถจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จำนวน ๘ ข้อ ดังนี้

(๑) การกำหนดเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนด้านความรู้ทักษะกระบวนการที่เป็นความคิดรวบยอด หลักการและความสัมพันธ์ รวมทั้งคุณลักษณะที่พึงประสงค์

(๒) การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเป็นรายบุคคล แล้วนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผนการจัดการเรียนรู้ที่ท้าทายความสามารถของผู้เรียน

(๓) การออกแบบการเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมอง เพื่อนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย

(๔) การจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และดูแลช่วยเหลือผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้

(๕) การจัดเตรียมและใช้สื่อให้เหมาะสมกับกิจกรรม นำภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาประยุกต์ในการจัดการเรียนการสอน

(๖) การประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียนด้วยวิธีที่หลากหลาย เหมาะสมกับธรรมชาติ ของวิชาและระดับพัฒนาการของผู้เรียน รวมทั้งการวางเงื่อนไขให้ผู้เรียนประเมินความก้าวหน้าของตนเองและนำมาใช้ปรับปรุงและพัฒนาตนเอง

(๗) การวิเคราะห์ผลการประเมินและนำมาใช้ในการซ่อมเสริมและพัฒนาผู้เรียน รวมทั้งปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน

(๘) การศึกษาค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาสื่อและกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

จากการกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับปัจจัยนำเข้าของการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธดังนี้^{๒๓}

(๑) ครูมีการดำเนินชีวิตปกติเป็นผู้ทำความดี ละเว้นความชั่ว มีจิตใจที่ตั้งงาม โดยมีจุดประสงค์ที่การปฏิบัติในศีล ๕ เป็นต้น และมีความพยายามในการลด ละ หรือ เลิกอบายมุข อีกทั้งการดำเนินชีวิตโดยรวมเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นได้

(๒) ครูมีความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ต่อผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีความรักปรารถนาดี และความพยายามในการอบรม พัฒนานักเรียนให้ดีที่สุด ครอบคลุมทั้งด้านศีล สมาธิ และปัญญา

(๓) ครูมีความรู้ ความเข้าใจในการจัดการเรียนการสอน การพัฒนานักเรียนเพื่อให้ นักเรียนได้รับการพัฒนาครอบคลุมทั้งด้านศีล สมาธิ และปัญญา

๔) การจัดการเรียนรู้

จากการสัมภาษณ์กับผู้บริหารโรงเรียน และคณะครูสรุปได้ดังนี้

(๑) พัฒนานักเรียน เพิ่มความรู้ให้รอบด้าน สมดุล สมบูรณ์ด้วยไตรสิกขา

(๒) จัดกิจกรรม เพิ่มโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้ เข้าใจไตรสิกขา และปฏิบัติธรรม เข้าค่ายพุทธบุตรต่าง ๆ

(๓) ส่งเสริม พัฒนา เน้นคุณธรรมนำหน้า ปัญญาด้วยโยนิโสมนสิการ

^{๒๓} ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, หน้า ๗.

(๔) จัดสื่อการเรียนการสอนใช้สื่อเพื่อความเข้าใจของนักเรียนเกี่ยวข้องกับคุณธรรม (สื่อธรรมะ)

(๕) นิมนต์พระสงฆ์ มีครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและวิทยากรที่ชำนาญด้านพระพุทธศาสนาอบรมนักเรียน เป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตร

(๖) จัดกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรมให้นักเรียนเป็นประจำ

(๗) มีการจัดการเรียนรู้ที่วัด หรือศาสนสถาน

จากการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการดำเนินงานโรงเรียนวัดชัยบอน วิทยาด้านกระบวนการด้วยการบูรณาการไตรสิกขา ดังนี้^{๒๔}

(๑) ในการจัดการเรียนการสอนหรือการจัดการเรียนรู้ของครูโดยส่วนใหญ่จะบูรณาการหรือสอดแทรกพุทธธรรม หรือใช้หลักไตรสิกขาในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และการเรียนการสอนมีความพยายามที่จะเชื่อมโยงหรือนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

(๒) ในการเรียนการสอน รวมทั้งการทำงานในวิถีชีวิต ครูส่งเสริมให้นักเรียนนำหลักธรรมมาใช้ในการคิดวิเคราะห์ และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

(๓) ในกระบวนการเรียนการสอน ครูส่งเสริมให้นักเรียน ใฝ่รู้ หรือรักการเรียนรู้ และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง อาจทำโดยการกระตุ้น จูงใจ ชี้ประโยชน์ ส่งเสริมหรือมอบหมายการค้นคว้าจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ซึ่งเป็นกระบวนการของวัฒนธรรมแสวงปัญญา

(๔) ครูจัดบรรยากาศขณะเรียนรู้ให้ทุกฝ่าย คือ ทั้งนักเรียน และครูมีความสุขในการเรียนรู้ เช่น บรรยากาศของการกระตือรือร้น จูงใจ ทำท่ายให้อยากรู้ สนุกเพลิดเพลินกับการเรียนรู้ สุขใจที่ประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้ เป็นต้น

(๕) จัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญา เช่น กิจกรรมพัฒนาสมาธิ สติ ความรู้ตัว การคิดวิเคราะห์ ค้นหาทำความเข้าใจความจริงของชีวิต ของธรรมชาติ และความเป็นไปต่าง ๆ ร่วมกับการเรียนการสอนทั่วไป และส่งเสริมให้นำไปใช้ในชีวิตประจำวันต่าง ๆ เช่น การส่งเสริมการฝึกสมาธิกำหนดสติก่อนเรียน ก่อนแข่งขันกีฬา หรือก่อนนอน เป็นต้น

(๖) ครู มีความพยายาม หรือดำเนินการอยู่เสมอในการเลือกใช้สื่อที่ส่งเสริมให้นักเรียนใฝ่รู้ รักการเรียนรู้ และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เช่น สื่อที่นักเรียนสนใจ ซึ่งจะส่งเสริม ทำท่ายให้นักเรียนใฝ่รู้ รักการเรียนรู้ได้มาก และสื่อที่นักเรียนต้องแสดงพฤติกรรมการเข้าหาสื่อ การสืบค้น การเลือกข้อมูล เป็นต้น ซึ่งอาจเป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือเป็นสื่อจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ก็เป็นไปได้

(๗) ครูได้มีการนิมนต์พระสงฆ์ หรือเชิญวิทยากรภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา มาให้ความรู้ หรือมาจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้เรียนรู้ในลักษณะสม่ำเสมอ และหลากหลายลักษณะ ก็จะส่งเสริมให้เกิดความสนใจในการเรียนรู้

(๘) โรงเรียนมีวัด และศาสนสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประจำ และมีกิจกรรมที่ให้นักเรียนไปเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

๕) บุคลากร

ผลการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง สรุปได้ดังนี้ คือ

- (๑) เป็นผู้ประพฤติดี มีพฤติกรรมอยู่ในธรรม
- (๒) เป็นผู้รอบรู้ มีทักษะมากด้วยความรู้และคุณธรรม^{๒๕}
- (๓) เป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่การงานสูง
- (๔) เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ จริงใจในการทำงาน รักอาชีพ และองค์กร
- (๕) เป็นผู้อยู่ในศีลธรรม อันดีงาม^{๒๖}
- (๖) เป็นผู้มีความคุณธรรม จริยธรรม และปฏิบัติตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ
- (๗) เป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน^{๒๗}
- (๘) เป็นบุคคลที่ควรเคารพนับถือของชุมชน^{๒๘}
- (๙) รู้จักการช่วยเหลือชุมชน และโรงเรียน^{๒๙}

จากการสัมภาษณ์ครู – อาจารย์ที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า ปัจจัยของการบริหารโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยาที่ทำให้เกิดไตรสิกขา ดังที่กล่าวมาคือ หลักการบริหารจัดการประกอบด้วยหลักสูตรบูรณาการพุทธธรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ สอดแทรกหลักธรรม ผู้สอนหรือบุคลากรครูตั้งอยู่ด้วยหลักคุณธรรม และจริยธรรม มีการเตรียมพร้อมในการเรียนการสอน โดยมีการกำหนดเป้าหมายอย่างชัดเจน ประยุกต์สื่อเข้ากับหลักธรรม เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ทวีศักดิ์ ทองทิพย์** ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาของโรงเรียนวัดพระพุทธบาทเขากระโดง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์” พบว่า การบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขา พบว่า โรงเรียนวัดพระพุทธบาทเขากระโดง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ดำเนินการโดยนำเอาหลักไตรสิกขามาใช้เป็นกรอบในการพัฒนาสถานศึกษา เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์สรุปได้ ๓ ประเด็นหลักดังนี้

๑) ด้านปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ คือ หลักการนำรูปแบบไตรสิกขาไปใช้ในการบริหารสถานศึกษาจะต้องสร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ ๒ ประการให้เกิดขึ้นมาก่อน ได้แก่ (๑) โปรโตโมสะ คือ องค์ประกอบฝ่ายภายนอก เป็นปัจจัยทางสังคม เรียกว่า ๑) ว่าวิธีการแห่งศรัทธา ซึ่งได้แก่ ทรัพยากรทางการบริหารทุก ๆ องค์ประกอบซึ่งต้องจัดดำเนินการให้มีขึ้นก่อนดำเนินการจัดการศึกษา (๒) โยนิโสมนสิการ คือ องค์ประกอบฝ่ายภายใน เป็นปัจจัยภายในตัวบุคคล เรียกว่า ๑) ว่าวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งได้แก่ การทำความเข้าใจในกระบวนการดำเนินงานในทุกขั้นตอนอย่างถูกต้องจนเกิดเป็นสัมมาทิฐิก่อนแล้วจึงเข้าสู่กระบวนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาต่อไป ด้านปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิที่โรงเรียนวัดพระพุทธบาทเขากระโดงได้ดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม คือ ด้านบุคลากร ด้านระบบบริหาร ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ด้านสื่อและแหล่งการเรียนรู้ ด้านอุปกรณ์การศึกษา และด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานและสวัสดิการ

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระวิเชียร ตนติปาโร, โรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๒๖} สัมภาษณ์ คุณครูสมร ลดาต, ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๒๗} สัมภาษณ์ คุณครูสายฝน โกหนองแขว, ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๒๘} สัมภาษณ์ คุณครูธารทิพย์ เทียงแก้ว, ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๒๙} สัมภาษณ์ คุณครูศุภิสรา สอนศิลป์, ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

๒) ด้านกระบวนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ การนำเอาปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ อันเป็นทรัพยากรทางการบริหารมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ด้านกระบวนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ที่โรงเรียนวัดพระพุทธบาทเขากระโดงได้มีการดำเนินการอยู่อย่างเป็นรูปธรรมมีดังนี้ คือ ด้านการเรียนการสอนที่บูรณาการหลักไตรสิกขา ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร และด้านกิจกรรมการพัฒนาผู้เรียน

๓) ด้านผลสำเร็จที่เกิดจากการใช้หลักไตรสิกขาในการบริหารสถานศึกษา มีดังนี้ คือ (๑) ด้านสถานศึกษา ได้มีความพร้อมในด้านทรัพยากรทางการบริหารทุก ๆ องค์ประกอบ เช่น บุคลากร ระบบบริหาร วิชาการ งบประมาณ อาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม สื่อและแหล่งการเรียนรู้ อุปกรณ์การศึกษา สาธารณูปโภคพื้นฐานและสวัสดิการอย่างพอเพียง และ (๒) ด้านชุมชน โรงเรียนได้รับความไว้วางใจจากชุมชน เห็นได้จากในแต่ละปีการศึกษาผู้ปกครองจะส่งนักเรียนเข้ามาเรียนกับทางโรงเรียนวัดพระพุทธบาทเขากระโดงเพิ่มมากขึ้น^{๓๐}

๔.๒ การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา

การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรที่ดีจะต้องประกอบด้วยการสร้างบรรยากาศภายในที่ดี มีระบบ กฎเกณฑ์ เป็นระเบียบ และความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ดังนี้

๔.๒.๑ สร้างบรรยากาศภายในโรงเรียน

ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเช่น คณะครู ชุมชน และนักเรียน สรุปได้ดังนี้

๑) จัดบรรยากาศของโรงเรียนให้สงบเงียบ มีสมาธิในการเรียนบ่อเกิดปัญญา และเรียบง่าย^{๓๑}

๒) จัดการสร้างบรรยากาศในการเรียนให้กลมกลืนกับธรรมชาติ^{๓๒}

๓) จัดบรรยากาศของโรงเรียนให้สะอาดและมีระเบียบ^{๓๓}

๔) มีการจัดภูมิทัศน์ที่สวยงามตา ความทันสมัย และปรับปรุงพัฒนาอยู่เสมอ

๕) จัดบรรยากาศของโรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวิชาการ และคุณธรรม

๖) มีภาพพระพุทธรูปประจำห้องเรียน

๗) ประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียน

๘) จัดบรรยากาศของโรงเรียนให้โดยมีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญคุณธรรมจริยธรรมในบริเวณโรงเรียน

^{๓๐} ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, “การบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาของโรงเรียนวัดพระพุทธบาทเขากระโดง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์”, *ปริญาพุทธศาสนตรศษฏีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

^{๓๑} สัมภาษณ์, นายสมร พัวพวง, ผู้นำชุมชน, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๓๒} สัมภาษณ์, นายวรัญญ์ พิอสน์เทียะ, ผู้นำชุมชน, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๓๓} สัมภาษณ์, นายชัยรัตน์ พักนิการ, ผู้นำชุมชน, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

๙. บรรยากาศของโรงเรียน มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีอาคารสถานที่เหมาะสม^{๓๔}

๑๐) มีการส่งเสริมสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของเด็ก

๑๑) มีการให้บริการเทคโนโลยีสารสนเทศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

๑๒) มีห้องเรียน ห้องสมุด สนามเด็กเล่น พื้นที่สีเขียว และสิ่งอำนวยความสะดวกพอเพียงและอยู่ในสภาพใช้การได้ดีสมดังปรัชญาของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา

๑๓) มีการจัดและใช้แหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานศึกษา

๑๔) โรงเรียนวัดชัยบอนวิทยาคือสถานที่ที่ปราศจากอบายมุขต่าง ๆ^{๓๕}

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน สรุปได้ว่า การบริหารจัดการศึกษาของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยามีปฏิสัมพันธ์ที่ดี กับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม ธรรมชาติแวดล้อม อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข มีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลสามัคคีกัน เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎหมาย กฏกติกา มีวินัยจากภายใน ลดละเลิกอบายมุข สัมมาอาชีวะ ไม่ทุจริต มีอาชีพสุจริตได้โดยไม่เบียดเบียนสร้างปัญหาให้สังคมสิ่งแวดล้อม เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ อบรมสั่งสอน แก่บุตรหลานให้เป็นคนดีของสังคม

ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา ได้กล่าวถึงสถานศึกษามีบรรยากาศและสภาพแวดล้อม ดังต่อไปนี้^{๓๖}

๑) มีความสะอาด ถูกสุขลักษณะ หมายถึง การจัดสิ่งแวดล้อมทางกายภาพให้สะอาด ถูกสุขลักษณะตามมาตรฐานสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม ที่ช่วยให้ผู้เรียนได้อยู่อาศัยในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เอื้อต่อการมีสุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี เช่น ไม่มีแหล่งน้ำขัง มีการจัดเก็บขยะที่ถูกสุขลักษณะ ไม่มีแหล่งอาศัยของสัตว์ที่เป็นพาหะนำโรคต่าง ๆ เป็นต้น

๒) มีความปลอดภัย หมายถึง การป้องกันอุบัติเหตุ อุบัติภัย และการดูแลรักษาวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ หรือทรัพยากรอื่น ๆ ของสถานศึกษาให้อยู่ในสภาพที่ดี ใช้การได้ และไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้เรียน ครู บุคลากรในสถานศึกษา

๓) มีความสวยงาม หมายถึง การจัดสภาพภูมิทัศน์ของสถานศึกษาให้สวยงามเป็นที่น่ารื่นรมย์แก่ผู้ที่อยู่ในสถานศึกษาและผู้เข้ามาพบเห็น รวมทั้งมีบรรยากาศที่ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ การทำกิจกรรม ตามสภาพและบริบทของแต่ละสถานศึกษา

จากการกล่าวข้างต้นมีความสอดคล้องกับการดำเนินงานโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา ด้านปัจจัยนำเข้า ดังนี้

๑) โรงเรียนมีพระพุทธรูปประจำโรงเรียนและห้องเรียนโดยจัดประดิษฐานไว้อย่างเหมาะสมที่ส่งเสริมให้นักเรียนเห็น และแสดงความเคารพได้ โดยง่าย เพื่อให้เกิดการระลึกถึงพระรัตนตรัย

^{๓๔} สัมภาษณ์, นายถนอม รามนอก, ผู้นำชุมชน, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๓๕} สัมภาษณ์, นายสะอาด วรจันทร์, ผู้นำชุมชน, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๓๖} สัมภาษณ์, นายสนั่น โกหนองแขวง, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

๒) ในบริเวณโรงเรียนโดยทั่วไปมีการติดป้ายคติธรรม คำขวัญ หรือข้อความส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เป็นจำนวนมากพอและรูปแบบน่าสนใจที่จะทำให้นักเรียนสนใจอ่าน และเรียนรู้อยู่เสมอ

๓) สภาพแวดล้อมโรงเรียนจัดได้สะอาด ปลอดภัย มีบรรยากาศร่มรื่นเป็นธรรมชาติดูเรียบง่าย ที่จะช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีความสุข สงบร่มเย็น

๔) บริเวณโรงเรียนปราศจากสื่อ หรือสิ่งของที่ส่งเสริมให้นักเรียนรับรู้กระตุ้นให้ต้องการเสพสิ่งเสพติด และอบายมุข สิ่งมอมเมาต่าง ๆ เช่น ปฏิทินภาพลามก และการโฆษณาสิ่งเสพติด สื่อ หนังสือลามกต่าง ๆ ขวดเหล้าขวดเบียร์ที่ตั้งโชว์และเป็นขยะ เป็นต้น

๔.๒.๒ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครู-อาจารย์

ในการวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลความรู้ ได้ดังนี้

- ด้านพฤติกรรมของนักเรียน ซึ่งมีนักเรียนบางส่วนที่ได้รับอิทธิพลด้านความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมของชุมชนและในครอบครัว ทำให้เกิดปัญหาต่อตนเองและสังคม โรงเรียนได้นำหลักไตรสิกขามาใช้แก้ปัญหา โดยได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย เช่น บ้าน โรงเรียน วัดและชุมชน ทำให้นักเรียนมีพฤติกรรมดีขึ้น

- ผู้ปกครองและชุมชนยังไม่เห็นความสำคัญในเรื่องศีลธรรม ทำให้เกิดปัญหา โรงเรียนได้จัดอบรมศีลธรรมแก่ผู้ปกครองและชุมชน เพื่อให้ปฏิบัติตามคำสอน ในทางพระพุทธศาสนา

- หากนักเรียนเกิดปัญหาศีลธรรม โรงเรียนได้นำหลักไตรสิกขา หมายถึง ศีล สมาธิ ปัญญา คือ คิดดี พูดดี และทำดี โดยมีการทำเป็นตัวอย่างจากครูผู้สอน ผู้บริหารและบุคลากรของสถานศึกษาสม่ำเสมอ^{๓๓๗}

- เพื่อให้บุคลากรตระหนักในหลักไตรสิกขามากขึ้น ควรจัดให้มีการอบรมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับคณะผู้บริหาร ครู-อาจารย์ พนักงานและลูกจ้าง^{๓๓๘}

- เพื่อให้เห็นคุณค่าของศีลธรรม ควรมีการอบรมเข้าค่ายพุทธบุตรของข้าราชการครู ระดับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต ๓ สำนักคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ^{๓๓๙}

- เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ควรจัดให้มีครูพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษา

- นักเรียนและผู้ปกครองยังไม่เห็นความสำคัญส่วนใหม่มุ่งทำมาหากิน ชุมชนต้องช่วยกันปฏิบัติตามคำสอนในหลักของพระพุทธศาสนา

- คณะครูและนักเรียนฝึกสมาธิตอนเช้าทุกวัน ก่อนที่จะทำงานและเรียนหนังสือ^{๓๔๐}

- เพื่อให้นักเรียนมีจิตใจอ่อนโยน ควรพานักเรียนเข้าวัด ฟังธรรมให้ได้ใกล้ชิดพระ ใกล้ชิดพระพุทธศาสนา

^{๓๓๗} สัมภาษณ์ พระวิเชียร ตนติปาโร, โรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๓๓๘} สัมภาษณ์ คุณครูสมร ลาดดก, ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๓๓๙} สัมภาษณ์ คุณครูสายฝน โกหนองแขวง, ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๓๔๐} สัมภาษณ์ คุณครูธารทิพย์ เทียงแก้ว, ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

- ด้านคุณธรรมนักเรียนยังมีน้อย ด้านสมาธินักเรียนและผู้ปกครองยังปฏิบัติได้ไม่ดี โรงเรียนฯได้จัดอบรมนักเรียนและผู้ปกครองตามหลักไตรสิกขา ปีละ ๒ ครั้ง^{๔๑}

- นักเรียนบางส่วนพูดจาไม่สุภาพ มีนิสัยก้าวร้าว ครูและโรงเรียนได้ร่วมกันดูแล ด้านความประพฤติของนักเรียน ครูต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

- เพื่อให้การเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาเกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น โรงเรียนได้จัดหางบประมาณให้แต่ละห้องเรียนมีสื่อประกอบการสอนเช่น โปรเจคเตอร์^{๔๒}

- การบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขาทำให้ ผู้บริหาร ครู-อาจารย์ เป็นผู้มีความประพฤติตนในทางที่ดี ไม่เบียดเบียน ไม่คิดใส่ร้ายคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พูดจาสุภาพ เป็นผู้คิดดี พูดดี และปฏิบัติดี^{๔๓}

๔.๒.๓ ปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ คณะครู นักเรียน ผู้นำชุมชน และผู้ปกครอง ผลการสัมภาษณ์สรุปได้ดังนี้

๑) ครูทักทายนักเรียนด้วยกิริยา วาจา อ่อนหวาน และสัมผัสด้วยความเมตตา^{๔๔}

๒) เมื่อรุ่นน้องเจอรุ่นพี่ควรมีการน้อมไหว้^{๔๕}

๓) นักเรียน (ศิษย์) มีสัมมาคารวะเมื่อเจอครูทุกครั้งต้องไหว้ครู^{๔๖}

๔) นำนักเรียนไปกราบพระสงฆ์ในวัด ทำความคุ้นเคย และปรารภกันด้วยธรรม^{๔๗}

๕) นักเรียนไหว้ผู้ปกครอง ผู้อาวุโส และผู้คนในชุมชน

๖) นักเรียนมีความอ่อนน้อมถ่อมตน เคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน

๗) มีส่วนร่วมในการแบ่งงานเป็นทีม เพื่อความสามัคคีกัน^{๔๘}

๘) โรงเรียนวัดชัยบอนวิทยาส่งเสริมให้บุคลากรและนักเรียนปฏิบัติตนที่ดี

๙) นักเรียนรู้จากการแบ่งปัน การเสียสละ ช่วยเหลือกัน

๑๐) โรงเรียนวัดชัยบอนวิทยาส่งเสริม ยกย่องคนดี

๑๑) โรงเรียนวัดชัยบอนวิทยามีความสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน

๑๒) ชุมชน และวัดให้ความสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียน

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ปกครองและนักเรียน ผลการสัมภาษณ์นักเรียนโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา ซึ่งนักเรียนมีความพึงพอใจในการศึกษาหาความรู้^{๔๙} การที่คุณครูควบคุมให้นักเรียนอยู่ใน

^{๔๑} สัมภาษณ์ คุณครูศุภิษา สอนศิลป์, ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๔๒} สัมภาษณ์ คุณครูนิภาพร ดวงโกสม, ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๔๓} สัมภาษณ์ คุณครูจันทร์ทิพย์ ขมโคกรวด, ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๔๔} สัมภาษณ์, นายทักษิณ ราชโสม, ผู้ปกครองนักเรียน, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๔๕} สัมภาษณ์, นางสุพัตรา เครือวัลย์, ผู้ปกครองนักเรียน, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๔๖} สัมภาษณ์, นายสายหยุด สีเสสา, ผู้ปกครองนักเรียน, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๔๗} สัมภาษณ์, นางน้าอ้อย เอี่ยมสูง, ผู้ปกครองนักเรียน, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๔๘} สัมภาษณ์, นางสาวพน โทหนองแขง, ผู้ปกครองนักเรียน, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๔๙} สัมภาษณ์, เด็กหญิงพัชชา สุขคง, นักเรียนโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

ระเบียบวินัย^{๕๐} ทั้งกายและวาจา ให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติพร้อมที่จะเรียน^{๕๑} นักเรียนมีสุขภาพจิตดี พร้อมทั้งพัฒนาตนเอง^{๕๒} นำความรู้มาพัฒนาตนเอง ให้เป็นคนดีของสังคม^{๕๓}

จากการสัมภาษณ์ผู้ปกครอง และนักเรียน สรุปได้ว่า ผู้ปกครอง และนักเรียนมีความสัมพันธ์กับโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยาเป็นอย่างดี มีจัดการเรียนการสอนของครูทำให้บุตรหลานมีความรู้ และนำความรู้ไปเผยแพร่ที่บ้าน ส่วนใหญ่ผู้ปกครองมีอาชีพเกษตรกรรม นักเรียนสามารถช่วยพ่อแม่แบ่งเบาภาระงานบ้านให้กับพ่อแม่ได้ มีจิตอาสามากขึ้น นักเรียนได้นำหลักไตรสิกขากลับไปประยุกต์ใช้ทำให้นักเรียนมีศีล สมาธิ ปัญญามากขึ้น

จากปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรข้างต้น มีความสอดคล้องกับการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธด้านกระบวนการดังนี้^{๕๔}

๑) โรงเรียนส่งเสริมให้บุคลากร และผู้เกี่ยวข้องมีความสัมพันธ์ หรือปฏิบัติต่อกันอย่างเป็นกัลยาณมิตร มีลักษณะของการมีความรัก ปรารถนาดี ช่วยเหลือกัน ยิ้มแย้มแจ่มใส อ่อนน้อมถ่อมตน เคารพให้เกียรติ ซึ่งกันและกัน ซึ่งช่วยให้มีความสุขใจ ในการอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน

๒) โรงเรียนจัดบรรยากาศส่งเสริมโดยรวม ให้ทุกคนรักการเรียนรู้ใฝ่สร้างสรรค์ เช่น โรงเรียนมีกิจกรรมที่นอกจากเรียนการสอนปกติแล้ว จะมีการจัดให้แต่ละห้อง แต่ละชั้นเรียนกระตุ้นให้เกิดการศึกษาค้นคว้า หรือคิดค้นพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง หรือเป็นระยะ ๆ อาทิกิจกรรม วางทูกานอ่านทุกคนหลังอาหารกลางวัน

๓) โรงเรียนส่งเสริมให้บุคลากร และนักเรียนให้ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่น โดยอาจมีกิจกรรมที่หลากหลายในการกระตุ้นส่งเสริม เช่น กิจกรรมต้นแบบความดี กิจกรรมกระตุ้นพี่เป็นอย่างแก่น้อง ๆ หรือพ่อพิมพ์คุณธรรม เป็นต้น

๔) โรงเรียนส่งเสริม ยกย่องเชิดชูผู้ทำดีเป็นประจำ หรือต่อเนื่อง เช่น มีประกาศแนะนำคนดีประจำวัน จัดป้ายนิเทศแนะนำประสัมพันธ์ ผู้ทำความดี การมอบรางวัล หรือการยกย่องคนดีในโอกาสต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

จากการกล่าวการสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรจะเห็นว่า การสร้างบรรยากาศเป็นสิ่งสำคัญ ที่ต้องคำนึงถึงคือ ความสะอาด ถูกสุขลักษณะ ความปลอดภัย และความสวยงาม ส่วนปฏิสัมพันธ์คือการทักทาย การให้เกียรติกัน ยกย่องกัน และมีน้ำใจต่อกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ร้อยเอก เกรียงไกร จันทะแจ่ม ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี” พบว่า โรงเรียนจัดบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรทั้งนักเรียน ครูและผู้ปกครอง ปัญหาอุปสรรคที่พบคือ ครูและผู้บริหารมีความเป็นแบบอย่างที่ดีในโรงเรียนแต่ขาดการประสานสัมพันธ์ร่วมกับชุมชนในลักษณะที่เป็นโรงเรียนและชุมชนวิถีพุทธ โดยเสนอแนะให้นักเรียนร่วมทำกิจกรรมของวัดและชุมชนเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์และเจตคติที่ดีต่อกัน สำหรับด้านผลผลิตนั้นโรงเรียนจัดกิจกรรมการพัฒนากาย ศีล จิต และปัญญาอยู่เสมอส่งผลให้

^{๕๐} สัมภาษณ์, เด็กชายปฏิภาณ วงศ์มณี, นักเรียนโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๕๑} สัมภาษณ์, เด็กชายวิรัตน์ วรจันทร์, นักเรียนโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๕๒} สัมภาษณ์, เด็กชายธนดล คำพงษ์, นักเรียนโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๕๓} สัมภาษณ์, เด็กหญิงปรัชญา คำก่อ, นักเรียนโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๕๔} ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, หน้า ๑๐-๑๑.

นักเรียนเป็นผู้มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน ปัญหาอุปสรรคที่พบ คือ ยังไม่มีเครือข่ายความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียนในการส่งเสริมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขา โดยเสนอแนะให้สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียนเพื่อส่งเสริมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาอย่างต่อเนื่อง ส่วนด้านผลกระทบ พบว่านักเรียนสามารถอยู่ร่วมกับชุมชนของตนได้อย่างมีความสุข ปัญหาอุปสรรคที่พบ คือ การจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาขาดความร่วมมืออย่างจริงจังจากชุมชน และได้เสนอให้ส่งเสริมให้นักเรียนทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนเพื่อสร้างความร่วมมือกับชุมชนและผู้ปกครอง^{๕๕}

๔.๓ การบริหารจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา

๔.๓.๑ ผลการสัมภาษณ์

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การบริหารจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา ดังตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

สัมภาษณ์	ผลสัมภาษณ์การบริหารจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา โรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา
นายสนั่น โกหนองแขง ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา	- ด้านศีล คือ มีการจัดการศึกษาโดนนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ และปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม สำหรับนักเรียน - ด้านสมาธิ คือ มีการจัดกิจกรรมหมั่นให้นักเรียนฝึกสมาธิให้เป็นกิจวัตรประจำวัน - ด้านปัญญา คือ มีการพัฒนานักเรียนฝึกสมาธิ และมีจิตใจแน่วแน่ ทำให้เกิดปัญหาในการเรียนการสอน
พระวิเชียร ตนต์ธิปาโล บุคลากรทางคณะสงฆ์	- ด้านศีล คือ มีการฝึกอบรม สรรวมกาย วาจา ใจ ทำแต่ความดี - ด้านสมาธิ คือ มีการฝึกอบรมจิตใจ ควบคุมตนมิให้ตกไปในทางแห่งความเสื่อมเสีย - ด้านปัญญา คือ มีปัญญา คิดดี พูดดีและทำดี เพื่อพัฒนาจิตใจ
คุณครูสมร ละดาดก ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา	- ด้านศีล คือ จัดให้มีการอบรมคุณธรรมจริยธรรม - ด้านสมาธิ คือ มีการฝึกควบคุมตนทำให้เกิดสมาธิพร้อมที่จะเรียน - ด้านปัญญา คือ ตั้ง สติมา ปัญญาเกิด

^{๕๕} เกรียงไกร จันทะแจ่ม, ร้อยเอก, “การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕) , บทคัดย่อ.

ตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (ต่อ)

สัมภาษณ์	ผลสัมภาษณ์การบริหารจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา โรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา
คุณครูสายฝน โกหนองแขวง ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา	- ด้านศีล คือ มีการอบรมเข้าค่ายพุทธบุตร - ด้านสมาธิ คือ มีครูพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษา - ด้านปัญญา คือ ปลุกฝังคุณธรรมจริยธรรม
คุณครูธารทิพย์ เทียงแก้ว ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา	- ด้านศีล คือ ครู จัดพานักเรียนเข้าวัดฟังธรรมที่วัดให้ได้ ไกล่ชิดพระ ไกล่ชิดพระพุทธรูปศาสนา - ด้านสมาธิ คือ ครู นักเรียนฝึกสมาธิตอนเช้าทุกวันก่อนที่จะทำงานและเรียนหนังสือ - ด้านปัญญา คือ นักเรียนมีจิตใจอ่อนโยน
คุณครูศุภิสรา สอนศิลป์ ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา	- ด้านศีล คือ ปลุกฝัง อบรมคุณธรรมนักเรียนยังมีน้อย - ด้านสมาธิ คือ ด้านสมาธินักเรียนและผู้ปกครองยังปฏิบัติได้ไม่ดี ควรพัฒนา - ด้านปัญญา คือ พัฒนาจิตใจเพื่อให้เกิดปัญญา
คุณครูสิริกร วิวน ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา	- ด้านศีล คือ มีการฝึกอบรม สำนึกกาย วาจา ใจ ครูต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี - ด้านสมาธิ คือ มีการฝึกอบรมด้านความประพฤติของนักเรียน นักเรียนส่วนใหญ่พูดจาไม่สุภาพ - ด้านปัญญา คือ มีปัญหา คิดดี พูดดีและทำดี ในโรงเรียนได้ร่วมกันดูแล มีนิสัยก้าวร้าว
คุณครูนิภาพร ดวงโกสุม ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา	- ด้านศีล คือ นักเรียนเลียนแบบครู ควรเป็นตัวอย่างทางที่ดีให้นักเรียน - ด้านสมาธิ คือ มีการฝึกปฏิบัติ นักเรียนจะเริ่มจากการสร้างรูปแบบ การคิดของตนเอง - ด้านปัญญา คือ นักเรียนใช้ความคิดในการสร้างรูปแบบใหม่ ๆ และมีการสร้างสรรค์ชิ้นงาน ผลงานใหม่ ๆ ด้วยความคิด ด้วยปัญญาของตนเอง
คุณครูจันทร์ทิพย์ ขมโคกกรวด ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา	- ด้านศีล คือ ผู้บริหาร ครู-อาจารย์ เป็นผู้มีความประพฤติตนในทางที่ดี ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี - ด้านสมาธิ คือ มีการฝึกฝนอบรมจิตใจ ควบคุมตนได้ - ด้านปัญญา คือ มีปัญหา คิดดี พูดดีและทำดี

ตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (ต่อ)

สัมภาษณ์	ผลสัมภาษณ์การบริหารจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา โรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา
คุณครูณอม คงชาติรี ครูโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา	- ด้านศีล คือ พุทธเจ้าสุภาพ เป็นผู้คิดดี พุทธดีและปฏิบัติดี รักษาให้คงอยู่สืบไป - ด้านสมาธิ คือ มีสมาธิไม่คิดใส่ร้ายบุคคลอื่นและเพื่อนร่วมงาน - ด้านปัญญา คือ คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
นายสมร พัวพวง ผู้นำชุมชน	- ด้านศีล คือ จัดบรรยากาศของโรงเรียนให้สงบเงียบ - ด้านสมาธิ คือ มีสมาธิในการเรียน - ด้านปัญญา คือ บ่อเกิดปัญญา และเรียบง่าย
นายวรัญญู ฝือสันเทียะ ผู้นำชุมชน	- ด้านศีล คือ จัดการสร้างบรรยากาศในการเรียนให้กลมกลืนกับธรรมชาติ เพื่อให้เกิดศีล - ด้านสมาธิ คือ จัดการสร้างบรรยากาศในการเรียนให้กลมกลืนกับธรรมชาติ เพื่อให้เกิดสมาธิ - ด้านปัญญา คือ มีการจัดภูมิทัศน์ที่สวยงาม ความทันสมัย และปรับปรุงพัฒนาอยู่เสมอ เพื่อให้เกิด ปัญญา
นายชัยรัตน์ พักนิการ ผู้นำชุมชน	- ด้านศีล คือ การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจา - ด้านสมาธิ คือ มีการฝึกอบรมจิตใจ บ่อเกิดสมาธิ - ด้านปัญญา คือ จัดบรรยากาศของโรงเรียนให้สะอาดและมีระเบียบเพื่อสมองปลอดโปร่งเพื่อให้เกิดปัญญา
นายณอม รามนอก ผู้นำชุมชน	- ด้านศีล คือ รู้จักพิจารณาเลือกเฟ้นสิ่งที่จะดู จะฟัง - ด้านสมาธิ คือ ดู ฟัง เป็นต้น อย่างมีสติ ควบคุมตนเองได้ รู้จักประมาณ รู้พอดี - ด้านปัญญา คือ ไม่เห็นแก่ความสนุกสนานบันเทิง ไม่ติดอยู่แค่ความชอบใจไม่ชอบใจ แต่รู้จักดู รู้จักฟังให้ได้คุณค่าที่ดีงามเป็นประโยชน์
นายสะอาด วรจันทร์ ผู้นำชุมชน	- ด้านศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ - ด้านสมาธิ คือ จิตที่ฝึกดีแล้ว จึงเป็นฐานที่จะให้ปัญญาทำงานและพัฒนา - ด้านปัญญา คือ ปัญญาจะเจริญงอกงามได้ ต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็งสู้ปัญหา
นายทักษิณ ราชโสม ผู้ปกครองนักเรียน	- ด้านศีล คือ นักเรียนมีกิริยา วาจา อ่อนน้อม - ด้านสมาธิ คือ ครูพักทายนักเรียนด้วยกิริยา วาจา อ่อนหวาน - ด้านปัญญา คือ สัมผัสด้วยความเมตตา

ตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (ต่อ)

สัมภาษณ์	ผลสัมภาษณ์การบริหารจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา โรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา
นางสุพัตรา เครือวัลย์ ผู้ปกครองนักเรียน	- ด้านศีล คือ มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียน และมีความคิดสร้างสรรค์ - ด้านสมาธิ คือ ภาวะจิตที่ตั้งมั่นแน่วแน่ - ด้านปัญญา คือ ความมีใจจดจ่อ หรือสิ่งที่ทำ
นางสายฝน โกหนองแขง ผู้ปกครองนักเรียน	- ด้านศีล คือ มีการพัฒนาชีวิตพัฒนาสังคม - ด้านสมาธิ คือ รู้จักแยกแยะวิเคราะห์สับสนหาเหตุปัจจัยของเรื่องราวต่างๆ - ด้านปัญญา คือ ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จ
นายสายหยุด สีใสสา ผู้ปกครองนักเรียน	- ด้านศีล คือ นักเรียน (ศิษย์) มีสัมมาคารวะ - ด้านสมาธิ คือ มีการฝึกอบรมจิตใจ ไม่ให้แข่งกระด้างไหว้ครูทุกครั้งเมื่อเจอครู - ด้านปัญญา คือ มีปัญญา คิดดี พูดดีและทำดี เมื่อเจอครูทุกครั้งต้องไหว้ครู
นางน้ำอ้อย เอี่ยมสูง ผู้ปกครองนักเรียน	- ด้านศีล คือ การฝึกพฤติกรรมที่ดีของนักเรียนให้ดียิ่งขึ้น - ด้านสมาธิ คือ การจัดการศึกษาทุกอย่างให้เสริมสร้างมนุษยธรรมให้แก่นักเรียน - ด้านปัญญา คือ นำนักเรียนไปกราบพระสงฆ์ในวัด ทำความคุ้นเคย และปรารภกันด้วยธรรม
เด็กหญิงพัชรา สุขคง นักเรียนโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา	- ด้านศีล คือ นักเรียนมีความพึงพอใจในการศึกษาโดยนำศีลสิกขาเพื่อพัฒนาหาความรู้ - ด้านสมาธิ คือ นักเรียนมีความพึงพอใจในการศึกษาโดยนำสมาธิสิกขาเพื่อพัฒนาหาความรู้ - ด้านปัญญา คือ นักเรียนมีความพึงพอใจในการศึกษาโดยนำปัญญาสิกขาเพื่อพัฒนาหาความรู้
เด็กชายปฏิภาณ วงศ์มณี นักเรียนโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา	- ด้านศีล คือ นักเรียนมีศีลจากการที่คุณครูควบคุมให้นักเรียนอยู่ในระเบียบวินัย - ด้านสมาธิ คือ นักเรียนมีสมาธิจากการที่คุณครูหมั่นฝึกฝนให้นักเรียนอยู่ในระเบียบวินัย - ด้านปัญญา คือ นักเรียนมีปัญญาจากการที่คุณครูควบคุมให้นักเรียนอยู่ในระเบียบวินัย

ตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (ต่อ)

สัมภาษณ์	ผลสัมภาษณ์การบริหารจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา โรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา
เด็กชายวิรัตน์ วรจันทร์ นักเรียนโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา	- ด้านศีล คือ นักเรียนมีการฝึกอบรม ให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติพร้อมที่จะเรียน - ด้านสมาธิ คือ นักเรียนมีสมาธิทั้งกายและวาจา ให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติพร้อมที่จะเรียน - ด้านปัญญา คือ มีปัญญา ให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติพร้อมที่จะเรียน
เด็กชายธนดล คำพงษ์ นักเรียนโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา	- ด้านศีล คือ นักเรียนมีสุขภาพดี พร้อมที่จะพัฒนาตนเอง - ด้านสมาธิ คือ นักเรียนมีจิตใจดี พร้อมที่จะพัฒนาตนเอง - ด้านปัญญา คือ นักเรียนมีปัญญาพร้อมที่จะพัฒนาตนเอง
เด็กหญิงปรัชญา คำก่อ นักเรียนโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา	- ด้านศีล คือ นักเรียนมีศีล นำความรู้มาพัฒนาตนเอง ให้เป็นคนดีของสังคม - ด้านสมาธิ คือ นักเรียนมีสมาธิ นำความรู้มาพัฒนาตนเอง ให้เป็นคนดีของสังคม - ด้านปัญญา คือ นักเรียนมีปัญญา นำความรู้มาพัฒนาตนเอง ให้เป็นคนดีของสังคม

จากบทสัมภาษณ์ ผู้วิจัยสรุปผลการสัมภาษณ์ การบริหารจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา ของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา เป็นการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีลสิกขา สามารถควบคุมให้นักเรียนอยู่ในระเบียบวินัย ทั้งกายและวาจา ให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติพร้อมที่จะเรียน สมาธิสิกขา การฝึกสมาธิ ให้นักเรียนรวมจิตใจความคิดแน่วแน่เป็นจุดเดียว นักเรียนตัดสิ่งรบกวนอื่น ๆ ออกจากความคิดและจิตใจพร้อมที่จะเรียน และ ปัญญาสิกขา นักเรียนใช้สมาธิ มีจิตใจแน่วแน่ ทำความเข้าใจในปัญหา การหาเหตุของปัญหาเพื่อการแก้ไข พิจารณาผลที่เกิดขึ้นจนเกิดความรู้แจ้ง เข้าใจ และแก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้ นักเรียนนำหลักไตรสิกขากลับไปประยุกต์ใช้ทำให้นักเรียนมีศีล สมาธิ ปัญญามากขึ้น และเป็นคนดีของสังคมต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาวิเชียร ปญญาวิโร (จันท)** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา : กรณีศึกษา โรงเรียนวิสุทธิโพธิ์ ในเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร” พบว่า ความรู้และความเข้าใจในหลักไตรสิกขาของครูผู้สอนและนักเรียนนั้น โดยรวมอยู่ในระดับมาก แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้วกลับพบว่า ด้านความรู้และความเข้าใจในหลักไตรสิกขาของนักเรียนอยู่ในระดับปานกลาง การปฏิบัติตามหลักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของครูผู้สอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนการปฏิบัติตามหลักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนนั้นโดยภาพรวมแล้วกลับพบว่า อยู่ในระดับปานกลาง แนวทางการส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนวิสุทธิโพธิ์ในเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร แยกไว้ ๓ ด้านด้วยกัน คือ ๑) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านศีล ควรมีการฝึกอบรมพัฒนาบุคลากรให้มีความเข้าใจในสภาวะของตน และ ทางโรงเรียนควร

มีการนิมนต์พระภิกษุมาสอนศีลธรรมในโรงเรียน รวมถึงควรมีการนำบุคลากรไปร่วมกิจกรรมทางศาสนาในบางโอกาส นอกจากนั้นควรมีกิจกรรมที่สร้างสรรค์ความสามัคคีในหมู่คณะ และท้ายสุดควรมีการกำหนดระเบียบการปฏิบัติต่าง ๆ ให้ชัดเจน ๒) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านสมาธิ ควรมีการแนะนำในเรื่องการทำสมาธิ และทางโรงเรียน ควรจัดให้มีกิจกรรมการทำสมาธิเป็นประจำ และยังระบุว่าทางโรงเรียนควรจัดให้มีการอบรม ด้านการทำสมาธิ และ ๓) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านปัญญา ควรมีการปฏิบัติธรรม และสนทนาธรรมอยู่เป็นประจำและทางโรงเรียนควรจัดให้มีกัลยาณมิตรคอยแนะนำ ทางด้านหลักธรรมและควรมีการอบรมบุคลากรให้มีความเข้าใจในหลักศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา ท้ายที่สุดได้ระบุว่าควรมีการนิมนต์พระภิกษุมาแสดงธรรมเทศนา^{๕๖}

๔.๔ แนวทางในการศึกษาตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา

๔.๔.๑ การวัดและประเมินผล

การวัดผล หมายถึง การตรวจสอบสมบัติของผู้เรียนว่ามีความเจริญงอกงามในการเรียนรู้ในระดับใดมาก น้อยเพียงใด ผลที่ได้จากการวัดผล คือ ข้อมูลหรือรายละเอียดเกี่ยวกับตัวผู้เรียน การวัดผลย่อมมีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ภาคทฤษฎีนั้นต้องการทดสอบว่ารู้จริงหรือไม่ ส่วนภาคปฏิบัติก็ต้องการทดสอบว่าทำได้จริงหรือไม่และทำได้ในระดับใด ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการวัดผลนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นข้อสอบหรือแบบทดสอบชนิดต่าง ๆ

การวัดผลการศึกษาทางพุทธศาสนาได้มีมาช้านานแล้ว มีการวัดผลทั้งด้านปริยัติและด้านปฏิบัติ ในการศึกษาด้านปริยัตินั้น มุ่งให้จำและเข้าใจ มีความคิดเห็นอันถูกต้องตามความเป็นจริงที่เรียกว่า รู้จริงในชั้นปริยัติ หรือเรียกว่า พหูสูต ผู้สดับตรับฟังมาก เมื่อต้องการจะวัดผลการศึกษาในชั้นนี้จะต้องทดสอบความรู้หรือประสบการณ์ในด้านการอ่านหนังสือหรือตำรา ทดสอบความจำ ความเข้าใจ ตลอดจนความคิดเห็นของผู้เรียน ถ้าทดสอบทุกอย่างแล้วปรากฏว่า ผู้เรียนสามารถจดจำเข้าใจดี และมีความคิดเห็นเฉียบแหลมก็ถือว่าบรรลุเป้าหมายในด้านวิชาการ

ส่วนการวัดผลทางด้านปฏิบัตินั้นก็คือ สิ่งใดที่รู้และเข้าใจดีแล้ว ต้องนำไปปฏิบัติให้เห็นผล และได้ข้อมูลที่ชัดเจน จนเชื่อมั่นในตนเอง สามารถทำให้เกิดความรู้ขึ้นมาเองและเห็นจริงด้วยตนเอง ไม่เพียงแต่ที่ได้ความรู้จากครูหรือจากตำราเท่านั้น จึงเห็นได้ว่าคนที่รู้จริงกับคนที่รู้จากครู และจากตำรานั้น มีลักษณะทำที่ที่ไม่เหมือนกัน ความเชื่อมั่นในตัวเองและในความรู้ก็แตกต่างกันหลักของพุทธศาสนานั่นให้คนรู้ด้วยตนเองและเกิดขึ้นในตัวเอง ความรู้จริงเช่นนี้ต้องผ่านทางการปฏิบัติเมื่อได้บรรลุผลตามขั้นแห่งการปฏิบัติเมื่อได้บรรลุผลตามขั้นแห่งการปฏิบัติ นั้น ๆ เรียกว่าปฏิเวธ (การบรรลุผล) ดังนั้นเมื่อปฏิบัติในขั้นสามัญ ก็ย่อมจะบรรลุผลในขั้นสามัญ เช่น การให้ทาน รักษาศีล ก็มีผลทำให้เป็นที่รักและเป็นที่พอใจของผู้อื่น ทำให้อยู่ได้อย่างสบายปราศจากภัยพิบัติ เป็นต้น

ดำเนินการประเมินผลตามสภาพจริง โดยใช้วิธีการหลากหลายเหมาะสม และมีจุดเน้นที่จะพัฒนานักเรียนต่อเนื่อง โดยการวัดประเมินผล สามารถทำได้ครอบคลุม ทั้งด้านพฤติกรรมที่มีต่อสิ่งแวดล้อม (ด้านกาย) ด้านพฤติกรรมที่มีต่อคนอื่น (ศีล) ด้านคุณลักษณะของจิตใจ (จิต) และด้าน

^{๕๖} พระมหาวิเชียร ปญฺญาวชิโร (จันท), “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา : กรณีศึกษาโรงเรียนวิสุทธิพร ในเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร”, *พุทธศาสนคัมภีร์ฉบับพิมพ์* (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ปัญญาที่มีความคิด ความรู้ที่ถูกต้อง ซึ่งรวมเป็นภาวนา ๔ (พัฒนากาย ศีล จิต และปัญญา) ซึ่งข้อมูลจากการวัดประเมิผลที่เหมาะสม รอบคอบ จะช่วยให้การพัฒนาต่อเนื่อง และความชัดเจนได้มาก

การวัดและประเมินผลในโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวัดและประเมินผล ผู้วิจัยได้ร่างสาระเนื้อหาสำคัญเกี่ยวกับหลักไตรสิกขา โดยมีวัตถุประสงค์ คือ นักเรียนสามารถอ่าน ทำการอธิบาย การตอบปัญหา และประยุกต์หลักไตรสิกขาได้ พร้อมด้วยกิจกรรมต่าง ๆ และวัดผลประเมินผลด้วยการบันทึกเรื่องไตรสิกขา ด้วยการเฝ้าสังเกต และร่วมกิจกรรมพบเห็นมีดังนี้

๔.๔.๒ การบันทึกไตรสิกขาของนักเรียนเป็นดังนี้

๑) ศีลสิกขา คือ การศึกษาให้เข้าใจถ่องแท้ในการที่จะรักษากาย วาจาและใจ ให้บริสุทธิ์ หรือเป็นปกติ

(๑) ศีลสิกขาข้อที่ ๑ ห้ามฆ่าสัตว์ คือ การละเว้นการฆ่าสัตว์รวมทั้งมนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน

(๒) ศีลสิกขาข้อที่ ๒ ห้ามลักทรัพย์ คือ การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของใด ๆ ก็ตามที่เจ้าของเขาไม่อนุญาตมาเป็นของตน

(๓) ศีลสิกขาข้อที่ ๓ ห้ามทำผิดในกาม คือ การไม่ล่วงละเมิดในกามหรือผิดลูกผิดเมียคนอื่น

(๔) ศีลสิกขาข้อที่ ๔ ห้ามพูดมุสา คือ การไม่พูดปด ไม่พูดเท็จ ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ

(๕) ศีลสิกขาข้อที่ ๕ ห้ามดื่มสุรา คือ การไม่ดื่มหรือเสพสิ่งมีเมาต่าง ๆ เช่น สุรา หรือ สิ่งเสพติดทั้งหลาย

๒) สมาธิสิกขา คือ การรักษากิจให้ตั้งมั่นและมั่นคงในการที่จะรักษากาย วาจาและใจของตนให้บริสุทธิ์หรือเป็นปกติ

(๑) สมาธิสิกขา คือ การรักษากิจใจของตนให้ตั้งมั่นในการที่จะละเว้นในการที่จะฆ่าสัตว์หรือสิ่งมีชีวิตทุกอย่าง

(๒) สมาธิสิกขา คือ การรักษากิจใจได้แน่วแน่ที่จะลักหรือถือเอาของใด ๆ ที่เจ้าของไม่ได้ให้

(๓) สมาธิสิกขา คือ การรักษากิจใจให้มั่นคงแน่วแน่ที่จะไม่ทำผิดในกามผิดลูกผิดเมียเขา

(๔) สมาธิสิกขา คือ การรักษากิจใจให้มั่นคงแน่วแน่ที่จะไม่พูดปด พูดเพ้อเจ้อ พูดส่อเสียด หรือพูดคำหยาบ

(๕) สมาธิสิกขา คือ การรักษากิจใจให้มั่นคงที่จะไม่ดื่มหรือเสพสิ่งมีเมาต่าง ๆ

๓) ปัญญาสิกขา คือ การพิจารณาให้เห็นด้วยปัญญาในประโยชน์ในการรักษากาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์

(๑) ปัญญาสิกขา คือ การพิจารณาจนเข้าใจว่าสัตว์ทุกตัวก็รักชีวิตเหมือนเราจึงไม่ควรที่จะไปฆ่าหรือทำร้ายให้เขาบาดเจ็บหรือทำให้ชีวิตเขาตกล่วงไป

(๒) ปัญญาสิกขา คือ การพิจารณาจนเข้าใจความจริงที่ว่าของ ๆ ใครเขาก็ห่วงแม้ตัวเราเองก็เช่นกัน ฉะนั้นควรละเว้นเสีย

(๓) ปัญญาสิกขา คือ การหรือพิจารณาเห็นโดยปัญญาตามความจริงที่ว่าลูกเมียเขา ๆ ก็รักเขาก็หวง

(๔) ปัญญาสิกขา คือ การพิจารณาเห็นด้วยปัญญาในโทษของการพูดปด พูดเพ้อเจ้อ พูดส่อเสียดหรือพูดคำหยาบ

(๕) ปัญญาสิกขา คือ การพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่าการดื่มหรือเสพสิ่งมีเมา มีโทษอย่างไร

๔.๔.๓ การปฏิบัติตามไตรสิกขา ดังนี้

๑) ชั้นศีล

- (๑) นักเรียนปฏิบัติตามกฎเข้าห้องเรียนตรงต่อเวลา
- (๒) นักเรียนไม่ส่งเสียงรบกวนสมาธิเพื่อน
- (๓) นักเรียนไม่เถียงครูเวลาครูอบรมสั่งสอน ว่ากล่าวตักเตือน
- (๔) นักเรียนไม่พูดปดโกหกครูหรือเพื่อน ๆ
- (๕) นักเรียนมีการดูแลร่างกายและการแต่งกายสะอาดเรียบร้อย
- (๖) นักเรียนรู้จักการใช้สอยสิ่งของ และเข้าใจถึงคุณค่าของการใช้สอย
- (๗) นักเรียนปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ วินัย
- (๘) นักเรียนมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเองและเพื่อน ๆ
- (๙) นักเรียนไม่ยุ่งเกี่ยวข้องกับอบายมุข และสิ่งเสพติด

๒) ชั้นสมาธิ

- (๑) นักเรียนตั้งใจเล่าเรียนศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ
- (๒) นักเรียนตั้งใจฟังครูเวลาครูสอน
- (๓) นักเรียนตั้งใจทำงานที่ครูมอบหมายให้ และส่งงานตรงตามกำหนด
- (๔) นักเรียนตั้งใจจดจำในสิ่งที่ครูสอน
- (๕) นักเรียนเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่แก่เพื่อน และสัตว์ทั่วไป
- (๖) นักเรียนรู้จักการตอบแทนคุณผู้มีพระคุณ
- (๗) เรียนอย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร
- (๘) นักเรียนมีหน้าตาเบิกบาน จิตใจดี สุภาพ อ่อนโยน และสุขภาพจิตดี

๓) ชั้นปัญญา

- (๑) นำสิ่งที่ครูสอนที่ยังไม่เข้าใจมาพิจารณาอีกครั้งเพื่อให้เกิดความเข้าใจ
- (๒) นำสิ่งที่ตนเข้าใจแล้วมาพิจารณาซ้ำอีกเพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น
- (๓) นำสิ่งที่ตนเข้าใจดีแล้วมาอธิบายบอกเพื่อนที่ยังไม่เข้าใจเพื่อช่วยให้เพื่อนเข้าใจ
- (๔) นำสิ่งที่ตนรู้ดีแล้วไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น
- (๕) รู้จักบาปบุญ คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์
- (๖) ใฝ่รู้ในการศึกษาหาความรู้ ข้อเท็จจริง เพิ่มประสบการณ์
- (๗) รู้จักการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างมีเหตุผล

จากการบันทึก และเฝ้าสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนดังกล่าว มีความสอดคล้องกับตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านปัจจัยผลผลิตด้วยการบูรณาการด้วยหลักภavana ๔ ดังนี้^{๕๗}

๑. กายภาพ

(๑) นักเรียนมีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการบริโภคใช้สอยปัจจัยสี่ หรือการกินการใช้สอยของในชีวิตประจำวัน ในปริมาณที่เหมาะสม และรู้จักเลือกกิน เลือกใช้สิ่งที่มีคุณภาพเหมาะสมได้ประโยชน์ ได้คุณค่าต่อชีวิต เช่น การเลือกรับประทานอาหารที่สะอาดมีคุณค่าโภชนาการเป็นหลัก มีใช้เลือกรับประทานอาหารที่ดูสวยงาม รสชาติถูกปาก และมีการโฆษณามาเป็นหลัก

(๒) นักเรียนดูแลรักษาร่างกายให้มีสุขภาพดี และแต่งกายสะอาดเรียบร้อยอยู่เสมอ

(๓) การดำเนินชีวิตประจำวันของนักเรียน มีลักษณะไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมแต่มีลักษณะช่วยดูแลสิ่งแวดล้อมให้สภาพที่ดี

๒. ศีล (สังคัม)

(๑) นักเรียนปฏิบัติในศีล ๕ เป็นปกติของชีวิต

(๒) นักเรียนมีวินัย หรือมีการปฏิบัติตามกฎกติกา ข้อตกลงของส่วนรวมมีความรับผิดชอบในการปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จและตรงต่อเวลาที่นัดหมาย หรือที่ตกลงกัน มีความซื่อสัตย์ หรือจริงใจ ไม่หลอกลวง

(๓) นักเรียนสามารถพึ่งตนเองได้ หรือทำงานเลี้ยงชีพ ด้วยความสุจริต ตามวุฒิภาวะของตนเอง เช่น เด็กระดับอนุบาล และประถมศึกษา สามารถดูแลในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันด้วยตนเอง โดยพึ่งผู้อื่นน้อย ซึ่งเงินทองหรือปัจจัยในการดำรงชีวิตประจำวันให้เป็นงานที่สุจริต

๓. อารมณ์

(๑) นักเรียนมีความกตัญญูรู้คุณ ตอนแทนคุณต่อผู้มีพระคุณ โดยมีการแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่ปฏิบัติให้เห็น เช่น การแสดงความเคารพต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง และการมีน้ำใจช่วยเหลืองานของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และมีน้ำใจช่วยเหลืองานของพ่อแม่ ผู้ปกครองหรือผู้มีพระคุณอื่น

(๒) นักเรียนมีจิตใจ เมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน เช่น มีน้ำใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่นยามเดือดร้อนต้องการความช่วยเหลือ หรือมีน้ำใจแบ่งปันความรู้ สิ่งของให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ เป็นต้น

(๓) นักเรียนทำงานหรือเรียนรู้อย่างตั้งใจ มีความขยันหมั่นเพียร และอดทนที่จะทำงาน หรือเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจนสำเร็จผลของการทำงานและการเรียนรู้นั้น ๆ

(๔) นักเรียนมีสุขภาพจิตดี มีความร่าเริงแจ่มใส หรือมีอารมณ์ดีอยู่เสมอ

๔. ปัญญา

(๑) นักเรียนมีศรัทธาหรือความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย หรือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่ามีคุณค่าต่อมนุษย์หรือสัตว์โลก เป็นที่เคารพบูชาและมีความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย คือ มีความเข้าใจด้วยเหตุผลว่าพระรัตนตรัยมีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์ต่อโลกอย่างไรบ้าง

(๒) นักเรียนรู้เข้าใจ หรืออธิบายได้ถึงการทำ และผลของการกระทำที่จะเกิดขึ้นว่าการกระทำอย่างไรเป็นบุญ หรือเป็นบาป เป็นคุณ หรือเป็นโทษ การกระทำอะไรเป็นประโยชน์ มิใช่ประโยชน์

(๓) นักเรียนมีลักษณะของการเป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา กระตือรือร้นหาความรู้หาความจริง และมีความต้องการหรือใฝ่สร้างสรรค์พัฒนางานของตนเอง อยู่เสมอ เช่น เมื่อมีเวลาว่างมักชอบอ่านหนังสือหรือดูสื่อที่ให้ความรู้ เป็นต้น และถ้าต้องทำงานในลักษณะที่เคยทำอยู่แล้วนักเรียนมักจะคิดสร้างสิ่งที่แปลกใหม่หรือพัฒนาจากเดิมมากขึ้น

(๔) นักเรียนรู้เท่าทัน แก้ไขปัญหาชีวิต หรือการทำงานในชีวิตประจำวันได้เสมอ โดยมีการใช้สติปัญญาหรือแก้ปัญหาที่นั้น ๆ ด้วยความรู้ ด้วยหลักการ หลักธรรมที่เหมาะสม

จากการวัดและประเมินข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีส่วนสำคัญอย่างหนึ่ง คือทำให้ผู้ที่ได้รับการอบรมสั่งสอนรู้จักสอนตัวเองให้ฉลาดขึ้นและรู้จักแก้ปัญหาชีวิต คือความทุกข์ทั้งมวล ผู้รับหรือผู้เรียนมีพฤติกรรมเป็นไปตามหลักไตรสิกขา ซึ่งการวัดและประเมินผลครั้งนี้ โดยภาพรวมแล้วผู้เรียนก่อนประถมศึกษา มีความประพฤติทางกาย วาจา และจิตในทางที่ดี มีอุปนิสัยที่ดี มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับครู เพื่อนและบุคคลทั่วไปในสังคมชุมชน และปฏิสัมพันธ์ มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี มีอารมณ์ ร่าเริง แจ่มใส จัดกิจกรรมสนุกสนานโรงเรียนได้จัดโครงการอาหารกลางวัน และอาหารเสริมนมทุกวัน และจัดโครงการส่งเสริมสุขภาพอนามัยให้นักเรียนออกกำลังกาย เล่นกลางแจ้ง ทุกคนได้รับการตรวจสุขภาพประจำปี

โรงเรียนได้ปลูกฝังการมีวินัย ความรับผิดชอบ ปฏิบัติตนตามข้อตกลง ฝึกการประหยัด รู้จักใช้และรักษาทรัพยากร ฝึกทักษะการใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร ทักษะการสังเกต การสำรวจ และทักษะการมีมติสัมพันธ์ การเชื่อมโยงความรู้ทักษะต่าง ๆ ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ฝึกความสามารถในการคิด วิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดริเริ่มสร้างสรรค์ การจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนรักการเรียนรู้ มีทักษะในการแสวงหาความรู้ การสร้างสุขนิสัยให้นักเรียนดูแลสุขภาพของตนเอง ส่วนนักเรียนชั้นพื้นฐาน คือมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน ทำงานเป็นขั้นตอน มีความพึงพอใจต่องานที่ทำ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีสุขนิสัย สุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีน้ำหนักร่างกายส่วนสูงตามเกณฑ์มาตรฐาน มีร่างกายแข็งแรง ได้รับการตรวจสุขภาพสม่ำเสมอ ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีมีจิตใจร่าเริงแจ่มใส รู้จักดูแลสุขภาพ สุขนิสัย หมั่นออกกำลังกายสำนึกในความปลอดภัยของร่างกาย มีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งเสพติด รู้จักปฏิเสธและหลีกเลี่ยงสิ่งเสพติดและอบายมุข มีนิสัยชอบดนตรีนาฏศิลป์ ชอบร้องรำ ฟังเพลง เล่นดนตรี แสดงนาฏศิลป์และออกแบบการเต้นรำด้วยตนเอง มีความสามารถด้านกีฬา ร่วมกิจกรรมกีฬาทุกประเภท ร่วมเชียร์ ชื่นชอบมีผลงานด้านกีฬา ตะกร้อ วอลเลย์บอล และกรีฑา ได้รับรางวัลระดับกลุ่มโรงเรียน ระดับเขตพื้นที่การศึกษา

ด้านคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ คือนักเรียนมีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และงานที่ได้รับมอบหมาย ควรส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักประหยัด การใช้เงินรู้จักใช้และรักษาทรัพย์สินของตนเองและส่วนรวม ควรส่งเสริมให้ผู้เรียนให้รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น มีเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละ ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายให้ตรงต่อเวลา ควรพัฒนาให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ รู้จักการจำแนกแยกแยะ กระตุ้นให้ผู้เรียนกล้าคิด กล้าถาม กล้าแสดงออก

จากการวัดและประเมินผลดังกล่าว เน้นหลักจริยธรรม ศีลธรรม ประยุกต์การเรียนการสอนตามแบบสมัยกาล โดยจุดมุ่งหมาย คือ เพื่อพัฒนานักเรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยวิชาสมบัติ ปัญญาสมบัติ และคุณธรรมสมบัติ หรือ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการเรียนต่อ และประกอบอาชีพ ทั้งนี้ แทบจะไม่แตกต่างการวัดและประเมินของพระพุทธเจ้า ที่วัดและประเมินตามสภาพจริง เน้นการประยุกต์ใช้หรือการลงมือทำมุ่ง ใช้ปัญหาจากเหตุการณ์จริง สนับสนุนให้มีการใช้ความคิดอย่างกว้างขวาง เป็นการประเมินรอบด้านด้วยวิธีการที่หลากหลายและประเมินต่อเนื่อง ผสมผสานไปกับการเรียนการสอน เกิดปฏิสัมพันธ์ทางบวกเน้นให้ผู้เรียน (ผู้ฟัง) สะท้อนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตนเอง^{๕๘}

การบริหารจัดการศึกษาของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยาที่ได้บรรลุตามเป้าหมาย ประกอบด้วยประสิทธิภาพ และประสิทธิผลทั้งการบริหารจัดการศึกษา การสร้างบรรยากาศ และปฏิสัมพันธ์ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งนี้ เนื่องด้วยโรงเรียน หรือ ผู้บริหารคณะครูมีความเข้าใจและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ปกครองนักเรียน ผู้นำชุมชน และวัด ซึ่งจะทำให้องค์กรดังกล่าวมีความเข้มแข็งด้วยหลักจริยธรรม และศีลธรรม ดังนี้

๑) สมาชิกของบ้าน นักเรียน และในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่มีคนดีมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีผู้ลด ละ และไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขมากขึ้น

๒) ในการพัฒนาชุมชน หรือ การทำงานส่วนรวมของชุมชนมีอาสาสมัครหรือมีผู้ให้ความร่วมมือ ผู้ให้ความช่วยเหลือมากขึ้น

๓) วัดในชุมชนมีศาสนทายาท หรือผู้ช่วยงาน ช่วยกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดมากขึ้น เช่น มีผู้ร่วมงานศาสนประเพณี หรือกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่วัดจัดมากขึ้น หรือเมื่อวัดต้องการความร่วมมือช่วยเหลือในกิจกรรมต่าง ๆ จะมีผู้มาช่วยเหลือให้ความร่วมมือมากขึ้น

๔) โรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา ได้รับความไว้วางใจและยอมรับจากผู้เกี่ยวข้อง จากผลการพัฒนานักเรียนตามแนวทางวิถิปุทธ และผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ ให้ความร่วมมือ หรือช่วยเหลือในการพัฒนาโรงเรียนเป็นอย่างดี หรือมากขึ้น

สรุปได้ว่า โรงเรียนวัดชัยบอนวิทยานำเน้นการประยุกต์ หลักจริยธรรมกับวิถีชีวิต และการศึกษาอย่างมีความสุขตามหลักไตรสิกขา ผู้บริหารใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมและใช้ข้อมูลผลการประเมินหรือผลการวิจัยเป็นฐานการคิดทั้งด้านวิชาการและการจัดการ สามารถบริหารจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการ คำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นจากนักเรียนในทางที่ดีคือ นักเรียนมีวินัย มีความรับผิดชอบ ปฏิบัติตามข้อตกลงร่วมกัน มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความกตัญญูกตเวที มีเมตตากรุณา มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น ประหยัด รู้จักใช้และรักษาทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม มีมารยาทและปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทย มีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดจากการเรียนรู้ แก้ปัญหาได้ เหมาะสมกับวัย มีจินตนาการ และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักตั้งคำถามเพื่อหาเหตุผล และมีความสนใจใฝ่รู้ มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวและสนุกกับการเรียนรู้ ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพบุคลากรให้พร้อมรับการกระจายอำนาจ นักเรียนผู้ปกครอง และชุมชนพึงพอใจผลการบริหาร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ฐานสุขวรรณ**

^{๕๘} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พุทธวิธีการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๖-๑๗.

วงศ์สุภาพงษ์ ได้วิจัยเรื่อง “การนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนเทศบาล ๑ จังหวัดนครนายก” พบว่า ๑. โดยศึกษาว่านักเรียน ได้การนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในชีวิตประจำวัน ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากดังนี้ (๑.๑) ด้านการบริโภคอาหารและด้านการออกกำลังกาย ได้นำหลักไตรสิกขาไปใช้ในชีวิตประจำวันเรียงลำดับด้วยปัญญา สมาธิ และศีล (๑.๒) ด้านการศึกษาและด้านการพักผ่อน เรียงลำดับด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา (๑.๓) ด้านจิตอาสาเรียงลำดับด้วยปัญญา ศีล และสมาธิ ๒. การนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียน ไม่มีความสัมพันธ์กับอาชีพของผู้ปกครองและฐานะเศรษฐกิจของครอบครัว ๓. การนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียน ไม่แตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามเพศ ระดับชั้น และการอบรมสั่งสอนของผู้ปกครอง^{๕๙}

๔.๕ สรุป

การบริหารจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนวัดชัยบอนวิทยา การบริหารจัดการศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขา ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ ภาวะผู้นำ และความคิดริเริ่มที่เน้นการพัฒนาผู้เรียน ใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมและใช้ข้อมูลผลการประเมินหรือผลการวิจัยเป็นฐานการคิดทั้งด้านวิชาการและการจัดการศึกษา สามารถบริหารจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการ ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพบุคลากรให้พร้อมรับการกระจายอำนาจ นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนพึงพอใจผลการบริหาร ได้ส่งผลที่ดีเนื่องด้วย ๑) สร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ คือ ความเห็นถูกต้องด้วยมีทรัพยากรทางการบริหารโรงเรียนใน ทุก ๆ ด้าน เช่น ระบบบริหาร อาคารและสถานที่ หลักสูตร สื่อและแหล่งการเรียนรู้ อุปกรณ์การศึกษา สาธารณูปโภคพื้นฐานและสวัสดิการ บุคลากรและผู้เกี่ยวข้องงบประมาณ เป็นต้น เป็นไปตามหลักไตรสิกขา ซึ่งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีความพร้อมใช้ความสามารถอย่างเต็มศักยภาพในทุก ๆ ด้าน ๒) กระบวนการฝึกตามหลักของไตรสิกขา คือ การเรียนการสอนโดยใช้ไตรสิกขา การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร มีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ๓) วัดและประเมินผลการใช้ไตรสิกขาในการบริหารจัดการศึกษา คือ (๑) ผลที่เกิดกับตัวผู้เรียน เช่น ผู้เรียนได้มีการพัฒนา ทางด้านกาย ทางด้านศีล ทางด้านจิตใจ ทางด้านปัญญามากน้อยเพียงใด (๒) ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน เช่น โรงเรียนได้รับความไว้วางใจ เชื่อมั่น ศรัทธา และได้รับความร่วมมือจากชุมชน (๓) วัดในชุมชนได้ศาสนทายาทเป็นกำลังส่งเสริมพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น

^{๕๙} ฐานสุขวรรณ วังสุภาพงษ์, “การนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนเทศบาล ๑ จังหวัดนครนายก”, *พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา)*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).